

בשנת ה'תשע"ב קריאת נשים בתורה בבית הכנסת במאה ה-21

קריאת נשים בתורה בבית הכנסת

בשבילי ההלכה

קריאת נשים בתורה בבית הכנסת

כתיבה והפקה:
אליסף תל-אור
צוות ההיגוי:
הרב אביה רוזן
נעמה כהן-גולדנברג
ידידיה עציין
עריכה לשונית:
רותי קליין
עיצוב גראפי:
קרול רוזנטל-עידן

מען למכתבים: מיתרים, רחוב גנרל פייר קינג 32, ירושלים
דואר אלקטרוני: info@meitarim.org
אתר אינטרנט: www.meitarim.org

© כל הזכויות שמורות למיתרים, תשע"ז.
© כל הזכויות שמורות למחברים ולאקו"ם.
אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט, בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב ממיתרים.

תזמן

תוכן עניינים

סיפורים

תוכן עניינים

4 תיאור הדילמה
4 שאלה טובה! משימת חקר

בשבילי ההלכה – עיון במקורות ההלכה

- פרק א הלכות קריאת התורה בציבור 5
- פרק ב האם מותר לאישה לעלות לתורה ולקרוא בתורה? 21
- פרק ג מהו כבוד הציבור? והאם הציבור יכול למחול על כבודו? 37
- פרק ד שיקולים מטא-הלכתיים בפסיקת ההלכה 45

59 נספח: ציר הזמן של ארון הספרים היהודי

פרת

הלכות קריאת התורה בציבור

תיאור הדילמה

חבורת תלמידות יושבות עם המורה במעגל ומשתפות זו את זו בתכניות שלהן לכת המצווה. אחת מספרת על טיול שורשים שהיא מתכננת עם סבא וסבתא, אחת מספרת על שתיים עשרה משימות התנדבות שהיא מתכננת בשנת המצוות שלה, ואחת אחרת מספרת על חגיגה משפחתית גדולה באולם אירועים.

כשמגיע תורה של תלמידה נוספת לתאר כיצד היא עומדת לחגוג את בת המצווה שלה, היא מספרת שהמשפחה שלה מתפללת במניין שוויוני ובו גם נשים עולות לתורה, ושהיא מתכננת לקרוא את פרשת השבוע שלה בשבת בבית הכנסת.

למשמע הדברים תמהו חלק מהתלמידות, וכמה אף הזדעקו: "מה פתאום?! את עולה לתורה?!" קראה אחת התלמידות, ואחרת הוסיפה: "רק בנים קוראים בתורה!" והשלישית הגדילה לעשות ופסקה (תרתי משמע): "הדבר בכלל אסור!"

כשהמורה ראתה שהרוחות מתלהטות ושהדברים עלולים לפגוע באותה תלמידה, היא ביקשה להרגיע את הסערה ואמרה שגם מי שמעשה כזה או אחר חריג בעיניה, עליה להתייחס בסובלנות ובדרכי נועם ולא לדבר כך. "ובכל מקרה", אמרה המורה, "לפני שאתן קופצות להכריע אם הדבר מותר או אסור, כדאי שנלמד קצת מקורות, לא?"

שאלה טובה!

תלמידים יקרים, למדו את המקורות העוסקים בקריאה בתורה ובשאלה אם גם נשים יכולות להשתתף בה, כתבו את מסקנת הדברים מכל אחד מהמקורות, ולאורם גבשו תשובות מנומקות לשאלה שהוצגה בפתוח:

האם אישה יכולה לעלות ולקרוא בתורה כחלק משבעת העולים בשבת?

בתשובתכם שימו לב:

- נמקו את דבריכם לאור המקורות הדנים בשאלה אם היא מוציאה את כולם ידי חובה (וממילא התייחסו בדבריכם לשאלה מי מחויב בקריאת התורה).
- נמקו את דבריכם לאור המקורות העוסקים ישירות בשאלה אם מותר לאישה לקרוא בתורה בבית הכנסת.
- נמקו את דבריכם באמצעות שיקולים עקרוניים וערכיים העולים מתוך המקורות, והסבירו כיצד הכרעתם ביניהם.

בהצלחה!

1. קריאת התורה בבית הכנסת

בשני, ובחמישי, ובשבת במנחה – קורין שלושה; בראשי חודשים ובחולו של מועד – קורין ארבעה; [...] זה הכלל: כל שיש בו מוסף, ואינו יום טוב – קורין ארבעה; ביום טוב, חמישה; ביום הכיפורים, שישה; בשבת, שבעה.

(תלמוד בבלי, מסכת מגילה, פרק ד, משנה א)

בית הכנסת אבוהב בצפת

- כתבו את כל המידע שאתם יכולים ללמוד מהמשנה בנוגע לקריאה בתורה.
- שאלו שאלות על קריאה בתורה שאין להן מענה במשנה.
- האם ניתן ללמוד מהמשנה מה המקור לקריאת התורה בבית הכנסת, ומה הטעם לקביעה זו?
- האם על פי מקור זה אפשר להסיק מי מחויב בקריאה זו, או מי אינו יכול לעלות ולקרוא בתורה?

תקופת התנ"ך

ימי בית שני

חז"ל

ראשונים

אחרונים

העת החדשה

הלכות קריאת התורה בציבור

2. מתי נקבעה ההלכה שקוראים בתורה בבית הכנסת במועדים אחדים?

משה התקין את ישראל שיהו קורין בתורה בשבתות ובימים טובים ובראשי חודשים ובחולו של מועד שנאמר: "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל". עזרא התקין לישראל שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה.

(תלמוד ירושלמי, מסכת מגילה, פרק ד, הלכה א)

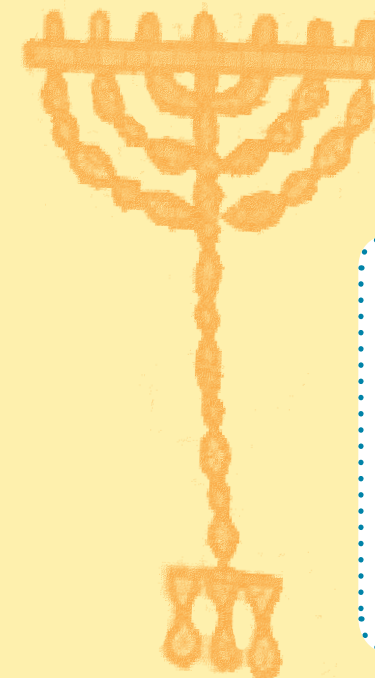

נברר מה הוסיף לנו הירושלמי על המשנה:

- על פי קטע זה, מה קבע משה ומה קבע עזרא?
- על פי קטע זה, באיזו תקופה נקבעה ההלכה שיש לקרוא בתורה בבית הכנסת גם בימים שני וחמישי, ובשבת במנחה?
- כיצד אתם מבינים את משמעותו של קטע זה, האם הוא אמת היסטורית או ייחוס ותלייה בדמויותיהם של משה ועזרא? הסבירו את עמדתכם.
- אם אתם רואים בקטע ייחוס בלבד, מדוע, לדעתכם, מייחסים חכמים את התקנה לקרוא בתורה למשה ועזרא דווקא?

התלמוד הירושלמי

בתקופה שלאחר חתימת המשנה למדו את המשנה בשיבות שבארץ ישראל ובבבל. תלמידי החכמים שבישיבות פירשו אותה, הרחיבו על אודות ההלכות המצויות בה, שוחחו ביניהם והפליגו בדבריהם ממנה והלאה. כך התגבש התלמוד לאט-לאט. וכך, בעוד המשנה התפתחה בארץ ישראל, התלמוד התפתח בשני מקומות במקביל: בארץ ישראל ובבבל. כדי לשמור על קשר בין שני מרכזים אלו שימשו שליחים, 'נחותי' (יורדים), להעברת המסורות מארץ ישראל לבבל ולהפך. כך נוצרו שני התלמודים: התלמוד הבבלי והתלמוד הירושלמי.

ויצו משה אותם לאמר מקין שיבע שנים במעדר שנת השמיטה בנוג הסכות. כבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיה במקום אשר יבזור תקרא את התורה הזאת ויגד כל ישראל באזניהם. הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרף אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלהיכם ועשיתם את כל דברי התורה הזאת. ובניהם אשר לא ידעו ישמעו וילמדו ליראה את ה' אלהיכם כל הימים אשר אתם זויים על הארצה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה.

3. לשם מה נקבע בהלכה שיש לקרוא בבית כנסת במועדים השונים?

עשרה תקנות תיקן עזרא שקורין במנחה בשבת וקורין בשני ובחמישי [...]

שיהו (שיהיו) קוראין במנחה בשבת משום יושבי קרנות ושיהו קוראין בשני ובחמישי, עזרא תיקן? (כיצד אפשר לומר שעזרא הוא שתיקן זאת?)

והא מעיקרא הוה מיתקנא! (הרי מלכתחילה היה זה חלק מהתקנה של משה רבנו)

דתניא (שנו חכמים בלשון המשנה; מביאים ראיה לכך שתקנה זו קודמת לתקופתו של עזרא): "וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים" – דורשי רשומות אמרו: אין מים אלא תורה שנאמר: "הוי כל צמא לכו למים". כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו, עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה.

מעיקרא תקנו חד גברא תלתא פסוקי (מלכתחילה תיקנו שיקרא אדם אחד שלושה פסוקים) אי נמי תלתא גברי תלתא פסוקי (או גם כן שיקראו שלושה אנשים שלושה פסוקים בלבד) כנגד כהנים לויים וישראלים (ושלושה פסוקים אלו כנגד: כוהנים, לוויים וישראלים)

אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקי כנגד עשרה בטלנין (בא הוא, עזרא, ותיקן ששלושה יקראו בתורה לכל הפחות, ויקראו עשרה פסוקים לכל הפחות, כנגד עשרה בטלנין).

(תלמוד בבלי, מסכת בבא קמא, דף פ"ב עמוד א)

רש"י

- יושבי קרנות: יושבי חמויות. כל ימות החול עוסקין בסחורה ואין קורין בשני ובחמישי. תקון בגינייהו (בגללם) קריאה יתרה.
- עשרה בטלנים: בני אדם כשרים, בטלנין ממלאכתן לעסוק בלרכי ליבור, ולבא קודמין (מוקדם) לבית הכנסת כדי שיהו מלוין (מצויים) עשרה לעת התפילה.

הלכות קריאת התורה בציבור

- מה תיקן עזרא בנוגע לקריאה בתורה על פי הרישא (תחילתו של קטע זה), ומה תיקן עזרא בנוגע לקריאה בתורה על פי הסיפא (סופו של קטע זה)?
- איזה מהחלקים, הרישא או הסיפא, דומה לכתוב בתלמוד הירושלמי?
- הסבירו את הדרשה של "דורשי הרשומות" על הפסוק "וילכו שלוש ימים במדבר ולא מצאו מים", ולאורה הסבירו מה מטרתה של הקריאה בתורה בימים שני, חמישי ושבת.
- מה מטרתה של הקריאה בתורה במנחה של שבת?

מילים בארמית ופירושן:

- והא – והרי
- מעיקרא – מעיקר, מלכתחילה
- הוה – היה
- מיתקנא – מתוקן
- דתניא – שכן שנו חכמים (מושג זה מצביע תמיד על מקור מתקופת המשנה שאינו מופיע במשנה)
- חד – אחד
- גברא – איש
- תלתא – שלושה
- פסוקי – פסוקים
- אתא – בא

תרגמו את המילים בארמית בקטע זה:

חד גברא אתא לתקן את האופניים שלו. לבסוף, משסיים, התפאר שהצליח לתקן אותם. כשהראה לאביו בגאווה את מעשי ידיו, אמר לו אביו: "לא נראה לי שיש לך יותר מדי במה להתגאות, והא מעיקרא הוה מיתקנא!"

4. מי מחויב בקריאת התורה, הציבור או היחיד? אישה כמו האיש?

1

אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי מנחם אמר רבי אמי: מאי דכתיב (מהו שכתוב) "ועוזבי ה' יכלו" – זה המניח ספר תורה ויוצא.

רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא (רבי אבהו היה יוצא ועוזב את בית הכנסת בין עלייה לעלייה, ומכאן שלא שמע את כל קריאת התורה. רוצים לומר שאם יוצאים בשעה שהספר סגור ולא קוראים בו, זה לא נחשב "עוזבי ה'").

בעי (שאל) רב פפא: מאי בין פסוקא לפסוקא? (ואם יצא אדם בין פסוק לפסוק?) תיקו (אין על כך תשובה או הכרעה).

רב ששת מהדר איפה וגריס (רב ששת היה מפנה את גבו לספר התורה ולומד), אמר: "אנן בדידן ואינהו בדידהו" (אנו בשלנו והם בשלהם). (תלמוד בבלי, מסכת ברכות, דף ח עמוד א)

- במה עוסקת הגמרא? מה אפשר ללמוד ממנה לעניין הקריאה בתורה?
- בקריאת מגילה, למשל, ישנה חובה לשמוע כל מילה ומילה שקורא שליח הציבור כדי לצאת ידי חובה. על פי קטע זה, האם יש חובה כזו גם בקריאת התורה?
- על מי, אם כן, מוטלת, על פי מקור זה, החובה לקרוא בתורה בשבתות, במועדים, בשני וחמישי וכו', על הציבור או על כל יחיד ויחיד?

מילים בארמית ופירושן:

- והא – והרי
- מאי – מה
- דכתיב – שכתוב
- נפיק – יצא
- גברא – איש (בהקשר שלפנינו: בין הקוראים בתורה והעולים לתורה)
- פסוקא – פסוק
- תיקו – שוויון, אין הכרעה בשאלה זו – (לשון מקובלת בתלמוד לאמירה שאין הכרעה בדבר)
- מהדר – מחזיר (פניו), מסתובב
- אפיה – פניו
- גריס – גורס, לומד

תרגמו את המילים בארמית בקטע זה:

בשיעור תלמוד שאל המורה את אחד התלמידים: "מאי פירוש המילה 'גברא' דכתיב בפסוקא זה?" התלמיד, שלא היה גריס טוב את החומר, לא ידע להשיב, התבייש בעצמו, ומהדר אפיה ונפיק מבית הספר.

הלכות קריאת התורה בציבור

2

יש שקורין ספר קינות בערב, ויש שמאחרין עד בקר לאחר קריאת התורה, שלאחר קריאת התורה עומד אחד, וראשו מתפלש באפר, ובגדיו משולשין, וקורא בבכייה וביללה. אם יודע הוא לתרגמו מוטב, ואם לאו נותנו למי שיודע לתרגמו בטוב, ומתרגם לפי שיבינו בו שאר העם והנשים והתינוקות, שהנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים, וכל שכן זכרים. וכן הן חייבות בקריאת שמע ובתפילה ובברכת המזון ובמזוזה, ואם אינן יודעות בלשון הקודש, מלמדין אותן בכל לשון שיכולות לשמוע וללמוד. מיכאן אמרו, המברך צריך שיגביה קולו משום בניו הקטנים ואשתו ובנותיו.

(מסכת סופרים, פרק י"ח, הלכה ד)

מסכת סופרים

מסכת סופרים היא אחת מתוך 14 מסכתות שאינן מופיעות במשנה ובתלמוד המכונות 'מסכתות קטנות'. במסכתות האלה ניתן למצוא את מסכת תפילין, מסכת ציצית, מסכת עבדים ועוד. מסכתות אלו מאוחרות יותר, ככל הנראה, ממסכתות התלמוד, והן שולבו בתקופה מאוחרת בתוך סדר נזיקין של התלמוד הבבלי.

- האם מקור זה ממשיך את עמדת הקטע מן התלמוד הבבלי, או שהוא עומד בסתירה (בניגוד) אליו?
- על מי, אם כן, מוטלת, על פי מקור זה, החובה לקרוא בתורה בשבתות, במועדים, בשני וחמישי וכו', על הציבור או על כל יחיד ויחיד?
- על פי מקור זה, האם יש הבדל ברמת החובה של הגברים לעומת הנשים? נמקו את עמדתכם.

4. מי מחויב בקריאת התורה, הציבור או היחיד? אישה כמו האיש?

קטן קורא בתורה – שאין הכוונה אלא להשמיע לעם, ואין זו מצווה גמורה כשאר מצוות, שנאמר בה: "כל שאינו מחויב בדבר, אינו מוציא את הרבים ידי חובתן". (בית הבחירה למאירי, מסכת מגילה, עמ' ע"ט)

מצווה גמורה כשאר מצוות – מצווה במלוא מובן המילה, שיש ציווי על כל יחיד ויחיד לקיים אותה.

- מה עמדתו של המאירי, קריאת התורה היא חובת הציבור או היחיד?
- לאור קביעתו זו, האם יש הבדל בין גבר לבין אישה או ילד?

זה הכלל: כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן.
תלמוד בבלי, מסכת ראש השנה, כ"ט, ע"א

המאירי

רבי מנחם בן שלמה למשפחת המאירי, חכם יהודי שעסק בעיקר בפירוש התלמוד ובפסיקת הלכה. חי בפרובנס (כיום בדרום צרפת) בשנים 1249-1315.

המאירי היה בעל השקפת עולם ייחודית ולא חשש להשמיע את דעתו בוויכוחים דתיים שונים.

למשל, התפתח ויכוח על ספר הפילוסופיה של הרמב"ם, 'מורה נבוכים'. היו מחכמי ישראל שטענו שאסור ללמוד אותה, והיו אף ששרפו ספר זה. המאירי השמיע את עמדתו, שאין כל פסול בדבריו ושאין כל סיבה להחרים את ספרו זה.

אספת רבנים בצרפת, המאה ה-13

דוגמה נוספת: בהלכות רבות הקשורות ביחסים עם בני דתות אחרות סבר המאירי שדברי המשנה והתלמוד מכוונים היו כנגד עובדי האלילים ולא אל הנצרות והאסלאם, הדתות הבולטות בימיו של המאירי. לכן הוא פסק, בניגוד לדברי התלמוד, שמותר לתת לבני דתות אלו מתנות או למכור להם בתים.

הלכות קריאת התורה בציבור

4

על כל פנים – דאף שהחיוב לקרות ז' (שבעת העולים לתורה), אבל אין החיוב על הציבור ממש שישמעו קריאת ז'.

רק שז' יהיו קורין.

ולא דמי (ואינו דומה) למקרא מגילה – שכל אחד חייב לשמוע כל המגילה.

(רבי מנחם מנדל שניאורסון, שו"ת צמח צדק, אורח חיים, סימן ל"ה)

- מה עמדתו של הצמח צדק, קריאת התורה היא חובת הציבור או היחיד?
- לאור קביעתו זו, האם יש הבדל בין גבר לבין אישה או ילד?

החסידות

החסידות היא תנועה שצמחה באירופה לפני כ-300 שנה על ידי הבעל שם טוב וממשיכי דרכו. הבעל שם טוב ינק את תורתו מתורת הסוד הקדומה, אך הדגיש את הצורך של הרוחניות לגעת בליבו של האדם ולהתחבר למציאות העולם הזה (בניגוד לקבלה, שעסקה רבות ב'עולמות עליונים'). החסידות, אף שלא זו הייתה מטרתה הראשונית, נתנה מענה לצורך רוחני של חלקים נרחבים מעם ישראל שחיפשו רוחניות שאינה תלויה בתלמוד תורה, והיא הצמיחה חוויות רוחניות הקשורות בתפילה, בניגון, בריקוד ובדיבור חברים.

הצמח צדק

רבי מנחם מנדל שניאורסון, האדמו"ר השלישי בחסידות חב"ד. (חב"ד הם ראשי התיבות של חכמה בינה ודעת, והם מסמלים את דרכה הייחודית של החסידות. את חסידות חב"ד ייסד רבי שניאור זלמן מלאדי, שהאמין כי יש לבסס את האמונה הדתית מתוך חשיבה ולמדנות.) הוא מכונה 'הצמח צדק' על שם ספר התשובות ההלכתיות שכתב. הוא קרא לו בשם זה כנראה כדי לרמוז בגימטרייה על שמו כפי שהוא נכתב ביידיש: מנחם מנדל.

הצמח צדק נולד בשנת 1789, ובשנת 1827, בעקבות מותו של האדמו"ר האמצעי (האדמו"ר השני של חב"ד) שהיה גם חותנו, הוא מונה לאדמו"ר של חסידות חב"ד ומילא תפקיד זה עד יום מותו בשנת 1866.

חב"ד

חכמה

בינה

דעת

4. מי מחויב בקריאת התורה, הציבור או היחיד? אישה כמו האיש?

משמע מכאן (מהדין שאישה יכולה לקרוא בתורה) דאשה חייבת לשמוע קריאת התורה, ואע"פ שנתקנה משום תלמוד תורה ונשים אינן חייבות בתלמוד תורה. מכל מקום מצוה לשמוע כמו מצות הקהל שהנשים והטף חייבים בה. (מגן אברהם, אורח חיים, סימן רפ"ב, סימן קטן ו)

הקהל את העם האנשים והנשים והטף ונרף אשר בשעריה למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת. (דברים ל"א, י"ב)

- על פי המגן אברהם, מה מטרת הקריאה בתורה?
- מי מחויב בתלמוד תורה ומי פטור, על פי המגן אברהם? האם חלוקה זו קיימת גם בנוגע לקריאת התורה?
- מה עמדתו של המגן אברהם, קריאת התורה היא חובת הציבור או היחיד?
- על פי דבריו, האם יש הבדל בין גבר לבין אישה או ילד?

המגן אברהם

רבי אברהם אבלי הלוי גומבינר, מגדולי האחרונים, חי בפולין בשנים 1637-1682. נודע בעיקר בשל חיבורו על ספר ההלכה של ר' יוסף קארו ה'שולחן ערוך' שאותו הוא מבאר ומפרש, וכן מוסיף עליו משלו ומתווכח עם עמדותיהם של אחרים. המגן אברהם, שלא כמו פרשנים אחרים שכתבו פירושים ל'שולחן ערוך', לא היה רב קהילה והישיבה שבראשה עמד לא הייתה ישיבה גדולה או מפורסמת, ופרנסתו הייתה בדוחק. מספרים עליו שאת חידושיו הראשונים כתב על קירות ביתו, כיוון שלא היה לו כסף לקנות את הציוד הדרוש לחבר ספרים.

הלכות קריאת התורה בציבור

6

ודע דנמצא במסכת סופרים שנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים וכו', ומן הדין הוא לתרגם לעם לנשים ותנוקות כל סדר ונביא של שבת לאחר קריאת התורה. עד כאן לשונו. ונראה לומר דלאו חיוב גמור קאמר (שלא מדובר בחיוב מלא של הנשים) אלא דומיא (דומה) לתנוקות, שהרי פטורה מתלמוד תורה, ועוד דאין לך זמן גרמא יותר מזו (אין לך מצווה שתלויה בזמן יותר מקריאת התורה) [...]. אלא המסכת סופרים אומר על דרך המוסר (הנהגה חינוכית ולא חובה) בזמן שהיו מתרגמין שנכון לתרגם לפנייהן ולפני התנוקות להשריש בלבן יראת ה' ואהבתו יתברך.

(ערוך השולחן, סימן רפ"ב, סימן קטן י"א)

- מהי עמדתו של ערוך השולחן, קריאת התורה היא חובת הציבור או היחיד?
- על פי דבריו, האם יש הבדל בין גבר לאישה או לילד?

ערוך השולחן

ספר הלכה שכתב הרב יחיאל מיכל הלוי אפשטיין (1829-1908). על פי דבריו נכדו, את הספר כתב הרב אפשטיין תוך כדי ישיבות שנערכו בבית הדין הרבני בעיר נובהרדוק שבבלארוס. ספר זה מבוסס על סדר ההלכות כפי שהן מופיעות ב'ארבעה טורים' (ספר ההלכה שחיבר 'בעל הטורים') וב'שולחן ערוך' (שחיבר ר' יוסף קארו), אלא שבניגוד אליהם, בדבריו אין הוא מתאר רק את ההלכה הסופית או את המנהגים המקובלים, אלא את מכלול המקורות מתקופת המשנה והתלמוד ועד לימיו, והוא מגיב למגוון הדעות קודם שהוא פוסק לשיטת בית מדרש (הכוונה היא בעיקר להלכה של יהודי אשכנז המתנגדים לחסידות).

סיכום פרק א

ויצו משה אותם לאמר מקץ שיבע שנים במעד שנת השמיטה בנוג הסכות. כבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיה במקום אשר יבזור תקרא את התורה הזאת וגו' כל ישראל באזניהם. הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרף אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת. ובניהם אשר לא ידעו ישמעו וילמדו ליראה את ה' אלהיכם כל הנמים אשר אתם זויים על הארמה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה.

מלאו את הטבלה שלפניכם:

דעה ג (אם יש)	דעה ב (אם יש)	דעה א	
			המקור לקריאת התורה
			מטרתה של הקריאה בתורה
			קריאה התורה – חובת הציבור או חובת יחיד?
			מה בין חיוב הנשים וחיוב הגברים בדין קריאת התורה?

עיינו בציר הזמן שבעמוד הבא.

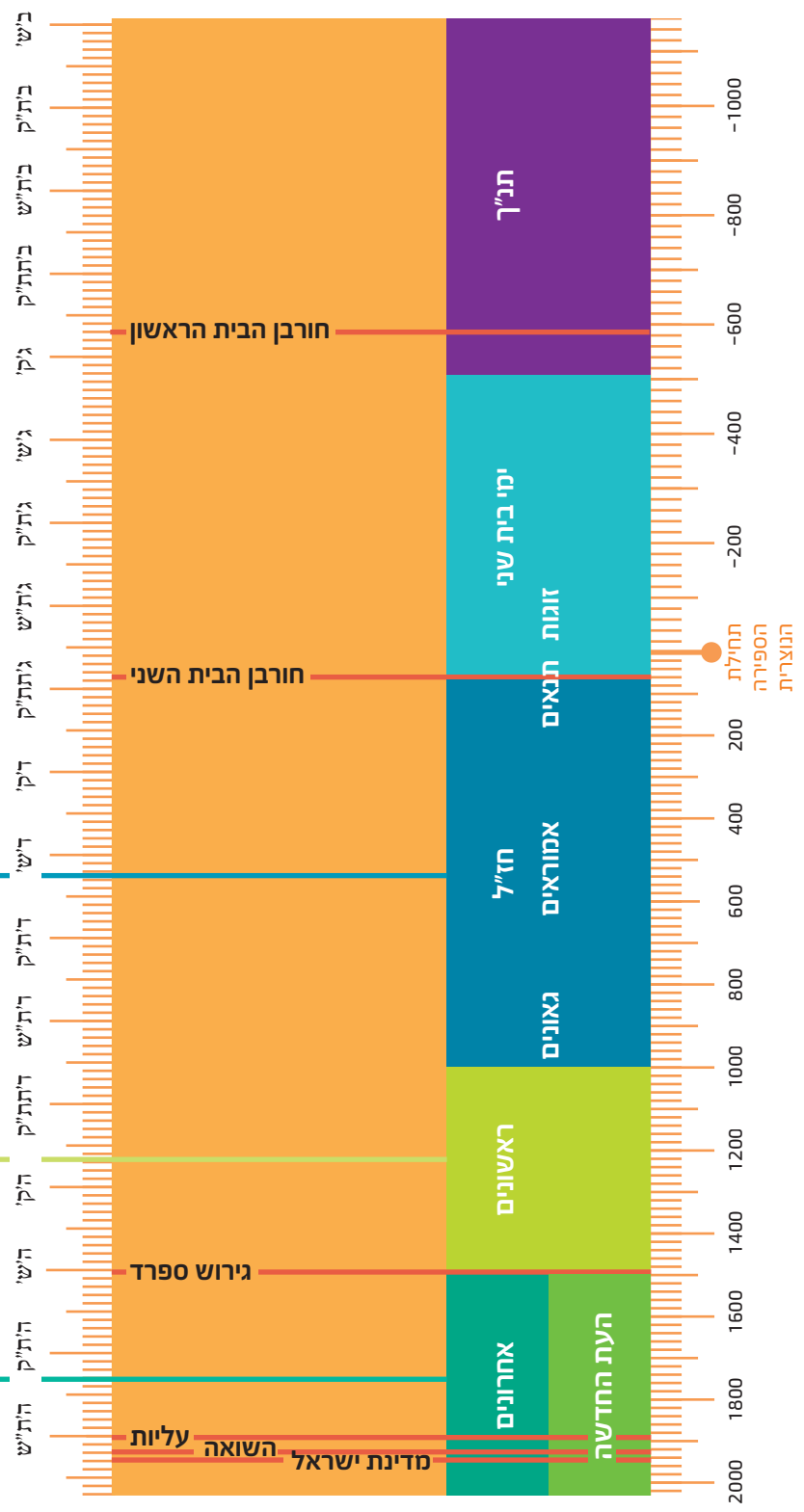
מקמו בו (פחות או יותר) את הספרים ואת הדמויות שהכרנו בפרק זה.

לפניכם שאלה. עליכם לנסח תשובה המבוססת על המקורות שלמדנו בפרק זה.

בתשובתכם ציינו את המקורות שעליהם התבססתם.

שלום רב,
בשבת הייתי בבית הכנסת בתפילת שחרית ומוסף. אחותי הקטנה שיחקה בחצר ונפלה, ונאלצתי לקחת אותה הביתה. פספסתי את כל קריאת התורה ורציתי לשאול: האם יש עליי חובה מצד ההלכה לחפש מניין אחר כדי לשמוע את קריאת התורה, או לא?

הלכות קריאת התורה בציבור

ציר זמן

פרק

ה

האם מותר לאישה לעלות לתורה
ולקרוא בתורה?

ב

האם מותר לאישה לעלות לתורה ולקרוא בתורה? 1. מקורות מתקופת חז"ל

1 והכל עולין למנין שבעה אפילו אשה אפילו קטן. אין מביאין את האשה לקרות לרבים. (תוספתא, מסכת מגילה, פרק ג, הלכה י"א)

ברייתא

מאמר של תנאים שלא הוכנס למשנה (פירוש המילה 'ברייתא' בארמית הוא 'חיצונית'). רוב הברייתות מפוזרות בתלמודים. הברייתא היא מקור תנאי שווה ערך למשנה, ואולם אם האמוראים לא ידעו מי אמר אותה ומה הייתה סמכותו, או אם היא הייתה פחות מוכרת ובנוסח שלה היה חשש לשיבושים, העדיפו את דברי המשנה.

תוספתא

קובץ המאגד את דברי חכמי המשנה שלא נכנסו למשנה. פעמים רבות משלימה התוספתא את דברי המשנה, ולכן הגמרא מצטטת ממנה כחלק מההבנה של דברי המשנה. ניתן לזהות תוספתא בתוך דברי התלמוד לפי כמה מאפיינים:

- התוספתא, כמו המשנה, כתובה בדרך כלל בעברית, ולא בארמית, כמו בתלמוד.
- כאשר התלמוד מצטט מהמשנה, תופיע אחת מהמילים האלה: 'מתניתין', 'תנן', 'תנינן' וכדומה, בכולן האות נו"ן ישנה פעמיים. הפתיחה 'תנו רבנן' (שנו חכמים) המופיעה במקרה שלפנינו היא סימן מובהק לציטוט מהמשנה.
- ואילו כאשר התלמוד מצטט מהתוספתא או מברייתא, תופיע אחת מהמילים 'דתניא', 'תנו' וכדומה, תמיד בנו"ן אחת.

- מהו "מניין שבעה"?
- כיצד אתם מבינים את משמעותו של מקור זה בנוגע לימים אחרים שקוראים בהם בתורה, ועולים בהם שלושה, ארבעה, חמישה או שישה עולים?
- האם הכלל האמור במשנה תקף גם אז?
- על פי הרישא, האם אישה יכולה לקרוא בתורה כחלק משבעת העולים?
- על פי הסיפא, האם אישה יכולה לקרוא בתורה?
- האם על פי הסיפא יש איסור על האישה לקרוא בתורה? הסבירו.
- כיצד אתם מסבירים את הפער שבין שני החלקים?
- האם יש כאן בהכרח סתירה?
- האם התוספתא מנמקת מדוע "אין מביאין את האשה לקרות לרבים"?

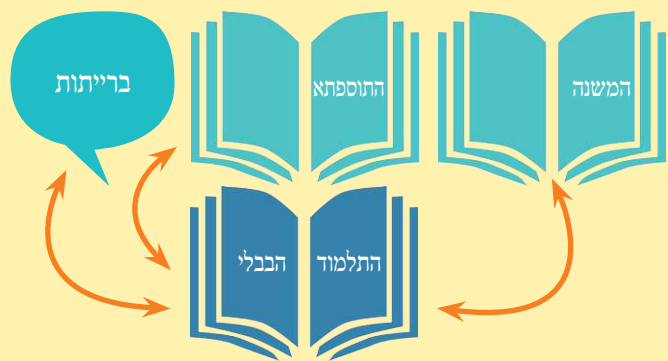
האם מותר לאישה לעלות לתורה ולקרוא בתורה?

3

תנו רבנן (שנו חכמים): הכל עולין למנין שבעה, ואפילו קטן ואפילו אשה. אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד צבור. (תלמוד בבלי, מסכת מגילה, דף כ"ג עמוד א)

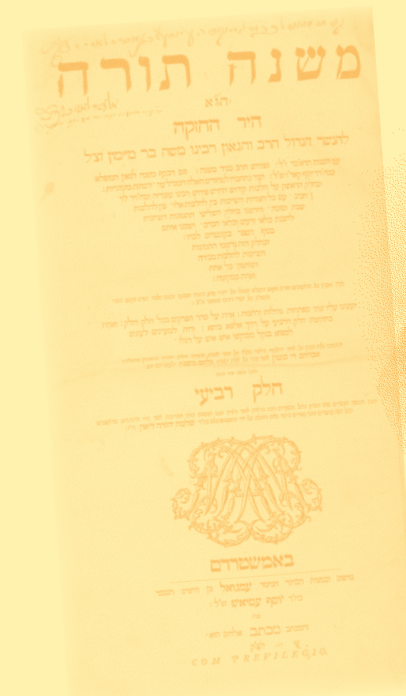
- סמנו את ההבדלים העיקריים שבין הציטוט של התוספתא, כפי שראינו לעיל, לבין הציטוט בדברי התלמוד הבבלי.
- מהי הסיבה, על פי דברי התוספתא כפי שהם מוצגים כאן, שאישה לא תקרא בתורה?
- האם הנימוק הזה מפתיע אתכם?
- אילו נימוקים אינם מוזכרים כאן?

האם מותר לאישה לעלות לתורה ולקרוא בתורה? 2. מקורות מתקופת הראשונים

1 אישה לא תקרא בציבור, מפני כבוד הציבור. (משנה תורה לרמב"ם, הלכות תפילה, פרק י"ב, הלכה י"ז) למידע על הרמב"ם ראו עמ' 10

הרמב"ם היה ידוע כמי שדייק מאוד בלשונו (ועל כן העריך את רבי יהודה הנשיא, עורך המשנה, וראה בו דמות לחיקוי בהקשר זה). למרות זאת, הוא בחר לצטט רק מחצית מדברי התוספתא.

- מה אפשר ללמוד מכך? מדוע הוא נמנע מלצטט אותה בשלמותה? ממה רצה להימנע?
- מה אפשר ללמוד מכאן על עמדתו של הרמב"ם בנוגע לקריאת נשים בתורה? האם עמדתו זהה לעמדת התלמוד או חמורה ממנה?

האם מותר לאישה לעלות לתורה ולקרוא בתורה?

2

עיר שכולה כהנים יקרא הכהן ב' פעמים (את שני החלקים הראשונים) ושוב יקראו נשים (ואת יתר החלקים יקראו הנשים) [...]. היכא דלא אפשר (במקרה שאין ברירה) ידחה כבוד צבור מפני פגם כהנים הקוראים. (תשובות פסקים ומנהגים למהר"ם מרוטנבורג, כרך א, חלק התשובות, סימן מ"ז)

- תארו את המקרה שבו דן המהר"ם מרוטנבורג.
- מדוע במקרה זה טוען המר"ם שיידחה כבוד הציבור?
- מה אפשר ללמוד מכאן על רמת האיסור על נשים לקרוא בתורה? האם זהו איסור חד-משמעי?
- האם, לדעתכם, הרמב"ם היה מסכים עם דברי המהר"ם מרוטנבורג? הסבירו.

המהר"ם מרוטנבורג

רבי מאיר בן רבי ברוך, המכונה המהר"ם מרוטנבורג, חי בגרמניה במאה ה-13, והיה מבעלי התוספות האחרונים (ממשיכי דרכם של רבנו תם והרשב"ם, נכדיו של רש"י). מלבד גדולתו בתורה, נודע בעיקר בשל סיפורו האישי: בערוב ימיו נתפס בעיני השלטונות כמי שמבקש לעלות לארץ ישראל, נשלח לכלא והיה שם היה עד יום מותו. על פי המסורת (אם כי הדברים אינם חד-משמעיים), כאשר הקיסר הגרמני דרש סכום כופר גדול מאוד תמורת שחרורו, היה זה המהר"ם עצמו שהתנגד לכך בטענה שאין פודין את השבויין יתר על דמיהן!

האם מותר לאישה לעלות לתורה ולקרוא בתורה? 2. מקורות מתקופת הראשונים

יש מי שאומר שמכל מקום צריך בכל קריאה קורא אחד גדול. והואיל וקרא אחד כבר נשלמה תקנת משה רבינו, ואין כאן עוד קריאה אלא מתקנת עזרא, שלא היה מניין הקוראים מתקנת משה רבינו אלא גוף הקריאה לבד ויכול להשלים הקריאה על ידי אישה וקטן, אבל לא שתעשה כל הקריאה על ידי אישה וקטן. ויש מי שמפרש שלא נאמרו הדברים אלא בזמן שהיו קוראין אמצעיים בלא ברכה, ואשה יכולה לקרות באמצע. אבל עכשיו שכולן מברכין אין אשה קוראה כלל, וכן הדין נותן שהרי היאך תברך והיא פטורה. ומכל מקום קטן מברך, הואיל ויש לו שייכות בתלמוד תורה ושאחרים מצווין ללמדו.

(בית הבחירה למאירי, מסכת מגילה, עמ' ע"ג-ע"ד)
למידע על המאירי ראו עמ' 14

- על פי המאירי, האם נשים יכולות מעיקר הדין לקרוא את כל הפרשה כולה (על שבע העליות שבה)? מדוע?
- באילו חלקים נשים יכולות מעיקר הדין לקרוא? מדוע?
- בימינו, כשכל מי שעולה לתורה גם מברך, האם על פי המאירי אישה יכולה לעלות לתורה ולקרוא? מדוע?

העולה מברך:
בְּרַכּוּ אֶת ה' הַמְּבַרְךְ:
והקהל עונין:
בְּרוּךְ ה' הַמְּבַרְךְ לְעוֹלָם וָעֶד:
והעולה חוזר ואומר:
בְּרוּךְ ה' הַמְּבַרְךְ לְעוֹלָם וָעֶד:
ואח"כ מברך:
בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
אֲשֶׁר בָּחַר בְּנוּ מִכָּל הָעַמִּים
וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ.
בְּרוּךְ אַתָּה ה' נוֹתֵן הַתּוֹרָה:
אחר קריאת התורה מברך העולה:
בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נִטְעַ בְּתוֹכֵנוּ.
בְּרוּךְ אַתָּה ה' נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

האם מותר לאישה לעלות לתורה ולקרוא בתורה?

4

יש מן הגדולים שכתב שהמתפללין בבתיהם בעשרה, אשה קוראה שם תורה שלא נקרא "ציבור" אלא בבית הכנסת.

(ספר הבתים לרבי דוד בן רבי שמואל כוכבי, עמ' רס"ה)

- באיזה מקרה, לדעת רבי דוד בן רבי שמואל כוכבי, יש לאפשר לנשים לקרוא בתורה?
- כיצד הוא מסביר את ההיגיון העומד ביסודה של עמדה זו אל מול האמור בתוספתא: "אבל אישה לא תקרא בתורה מפני כבוד ציבור"?

רבי דוד בן רבי שמואל כוכבי

מחכמי ישראל במאה ה-13 בפרובנס (כיום בדרום צרפת). באותם הימים פרובנס התאפיינה בכך ששילבה, בשל היותה קו התפר שבין צרפת וספרד, בין דבריהם של חכמי אשכנז וחכמי ספרד. כמו רבים מבני תקופתו הושפע רבי דוד בן רבי שמואל כוכבי מהרמב"ם. הוא כתב שלושה ספרים מרכזיים, המזכירים במידה רבה את ספריו של הרמב"ם:

- 'מגדל דוד - ספר האמונה', ובו בונה רבי דוד בן רבי שמואל כוכבי שיטה ייחודית בפילוסופיה היהודית;
- 'מגדל דוד - ספר המצוות', בירור טעמי המצוות או מנהגים לפרטי פרטים, שעל פי רבי דוד מתחברים כולם לנקודה מהותית אחת;
- 'ספר הבתים' - ספר מוקף בהלכה העוסק במכלול הנושאים ההלכתיים, כולל נושאים שאינם עוסקים בחיי המעשה של האדם כאן ועכשיו, כמו הלכות מקדש וקודשיו (בדומה ל'משנה תורה' לרמב"ם).

האם מותר לאישה לעלות לתורה ולקרוא בתורה? סיכום ביניים לתקופת הראשונים

המהר"ם מרוטנבורג:

כתבו בקצרה את עמדותיהם של הראשונים בדבר קריאת נשים בתורה ואת נימוקיהם:

רבי דוד בן רבי שמואל כוכבי:

המאירי:

הרמב"ם:

האם מותר לאישה לעלות לתורה ולקרוא בתורה?

האם מותר לאישה לעלות לתורה ולקרוא בתורה? 3. מקורות מתקופת האחרונים

1

הגה:

הכל עולים למנין שבעה, אפילו אשה וקטן שיודע למי מברכין, אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור.

הגה: ואלו דוקא מצטרפים למנין הקרואים, אבל לא שיהיו כולם נשים או קטנים (ר"ן וריב"ש).

"שולחן ערוך" לר' יוסף קארו, אורח חיים, סימן רפב, ג והמפה לרמ"א במקום למידע על השולחן ערוך ראו עמ' 37

השולחן ערוך בוחר פעמים רבות לפסוק בדיוק בלשונו של הרמב"ם. כאן הוא אינו עושה כן. חזרו לדבריו של הרמב"ם ובדקו:

- מה השמיט הרמב"ם ומה החזיר השולחן ערוך בדבריו?
- מדוע, לדעתכם, בחר הרמב"ם להשמיט את הדברים, ומדוע השולחן ערוך בחר להחזיר אותם?
- הסבירו את הנפקא מינא (ההשלכה המעשית) שאפשר להסיק מהבדלי נוסח אלו.

הרמ"א

רבי משה איסרליש, הרמ"א, חי בפולין והיה מגדולי חכמי אשכנז בתקופת האחרונים. על גבי 'שולחן ערוך' לרבי יוסף קארו, מגדולי חכמי ספרד בתקופת האחרונים, מופיעים גם פסקי הרמ"א ולא במקרה: רבי משה איסרליש חיבר באותם הימים ספר הלכה. כאשר שמע שיש חכם בארץ ישראל שמחבר ספר הלכה במקביל אליו, בחר הרמ"א לגנוז את ספרו ורק להוסיף את הערותיו לספר ההלכה של ר' יוסף קארו, ובכך הפך את 'שולחן ערוך' לספר אחד המאגד סביבו את הפוסקים הן של בני אשכנז הן של בני ספרד. היא המילה המסמנת שמכאן ואילך מובאים דבריו של הרמ"א היא המילה 'הגה'. ברבים מהדפוסים דברי הרמ"א מודפסים בכתב רש"י (בעוד השולחן ערוך עצמו נדפס בכתב דפוס).

האם מותר לאישה לעלות לתורה ולקרוא בתורה? 3. מקורות מתקופת האחרונים

ונראה דכשמתפללין וקורין עשרה בצמצום בבית היולדת ואין בעלה כאן, יש להעמיד הדבר על הדין שאישה עולה וקוראה בתורה כהאי גוונא (כגון במקרה הזה), על אף שאמרו חכמים: "לא תקרא בציבור מפני הכבוד" – לא אמרו אלא בקהל רב ושלא לעשות תדיר. אבל בהאי גוונא דהויא מילתא דלא שכיחא ומשום תקנתא דידה איכא למימר (אבל במקרה כגון זה, שהוא אינו שכיח, ומשום תקנת עצמה יש לומר) לא גזרו (מפני כבוד הציבור). על כל פנים הרי בפירוש אמרו שעולה למניין שבעה, ואם לא עכשיו אימת? [...]. כן דעתי נוטה אם יסכימו עמי חברי.

(בירת מגדל עוז לרבי יעקב עמדון, שוקת ב, סעיף י, עמ' כ"ד)

2

רבי יעקב עמדון

בנו של הרב צבי הירש אשכנזי, 'החכם צבי', ועל בן מכונה רבי יעקב עמדון פעמים רבות בראשי התיבות יעב"ץ (רבי יעקב בן צבי). נולד בשנת 1698, וכשהיה כבן שלושים הוזמן לשמש רב הקהילה היהודית בעיר אמדון שבגרמניה, ועל שמה זכה בשם משפחתו: עמדון (כך כותבים בידיש את שמה של העיר אמדון). כמשך ארבע שנים מילא הרב יעקב עמדון תפקיד זה, עד שהחליט להתפטר מתפקידו ולא למלא תפקיד של רב קהילה או בית מדרש כלשהו, כדי להיות בן חורין להציג את עמדותיו. ואכן במהלך חייו, תוך כדי שהתפרנס מבית דפוס עברי שפתח וניהל וממסחר שהודמון לידיו, כתב למעלה מארבעים ספרים בכל הנושאים הקשורים בתורה שבעל פה ובמחשבת ישראל באחד מספריו הוא מספר שבברכות השחר הוסיף לעצמו ברכה: שלא עשני אב"ד (אב בית דין), על שזכה להיות חופשי לעסוק בתורה ובחכמה בדרכו הייחודית.

?

- באיזה מקרה, לדעת רבי יעקב עמדון, יש לאפשר לנשים לקרוא בתורה?
- כיצד הוא מסביר את ההיגיון העומד ביסודה של עמדה זו אל מול האמור בתוספתא: "אבל אישה לא תקרא בתורה מפני כבוד ציבור"?
- האם דעתו דומה לדעתו של אחד מהראשונים שראינו? של מי מהם?

האם מותר לאישה לעלות לתורה ולקרוא בתורה?

3

ואם-כן אי (אם) משום קול באשה ערוה (היו אוסרים על נשים לקרוא בתורה) – היה מותר בשעת הצורך שתקרא אשה בלי טעמים ותעלה למנין שבעה. אבל מכיון שהטעם הוא מפני כבוד הציבור, אם כן אין לאשה לקרוא בציבור ולעלות למנין שבעה בכל גוונא (גוון, בכל מצב) שהוא. (שו"ת ציץ אליעזר, חלק כ, סימן ל"ו)

מִרְכָּא טַפְּוּנָא מוּנְוָא אַתְּנֻזְתָּא
מִדְּבַר פֶּשְׁטָא זְקַף גְּדוּל
רְשִׁים דְּרַגָּא תְּבִיר
תְּלִישָׁא גְּדוּלָּה
קַדְמָא וְאַזְלָא רְבִיעַ

הרב אליעזר יהודה וולדנברג

הרב אליעזר יהודה וולדנברג היה אחד מחשובי הפוסקים של הקהילה האורתודוקסית במאה ה-20. נולד בירושלים בשנת 1915, והי בה את מרבית חייו (למעט תקופה קצרה בילדותו, כשברחה משפחתו לסוריה). שימש אב בית הדין הרבני הגדול ורב בית החולים שערי צדק בתקופות שונות, עד שנפטר בשנת 2006. בספר השו"ת (שאלות ותשובות) שלו – 'הציץ אליעזר' – הוא דן בשאלות הלכתיות מגוונות שרבות מתוכן קשורות במהפכות המודרניות, ולא אחת פסק באופן חדשני. למשל: תמיכה בנישואין אזרחיים בישראל; יחס אוהד למדינת ישראל ועיסוק ב'הלכות מדינה'; היתר לבצע במקרים מסוימים הפלה מלאכותית (בניגוד לרב פיינשטיין, שהתנגד לדבר מכול וכול) ועוד.

?

- על פי דברים אלו, מהו הטעם שלא נאמר בתוספתא ולא בראשונים אבל הוא ברור מאליה בהקשר של האיסור על נשים לקרוא בתורה בבית הכנסת?
- על מי מהראשונים יכול הרב אליעזר וולדנברג, מחבר ה'ציץ אליעזר', להסתמך בכדי לחזק את עמדתו שאי אפשר לשנות את הדין שנאמר בתוספתא בכל מצב שהוא?
- את מי מהראשונים אפשר להזכיר כדי לדחות את עמדתו זו של הרב אליעזר וולדנברג?

האם מותר לאישה לעלות לתורה ולקרוא בתורה? 3. מקורות מתקופת האחרונים

4

"מפני כבוד הציבור" – למה? יגידו אחר כך: "הנה, כל הציבור לא עולים, רק עלתה האישה הזאת כאשר היא פטורה ושאר האנשים חייבים". ולמה הם לא עולים? שמא תאמר "הם כולם לא יודעים לקרוא". היא מטילה דופי באנשים האלה. כולם יגידו: "מה זה, הם כולם לא יודעים לקרוא, רק האישה הזאת?" [...]

זה גורם הטלת דופי בכל האנשים האלה [...]

לכן אמרו חכמים: "אישה לא תקרא בתורה משום כבוד ציבור". זה הכול. אבל עכשיו יש בלאו הכי חזן וגם האישה לא קוראת אלא רק שומעת – קוראת אחריו מילה במילה, איזה טעם יש בכבוד ציבור? זה לא שייך. יש בלאו הכי חזן והוא קורא את כל התורה. לכן מצד הדין זה מותר. נפקא מינא אם קראו אותה בשמה לא תרד. לא מבזים אותה. אומרים: "תרדי, את אישה". לא, לא מעליבים אותה. לכן אם טעה החזן במקומות שרגילים לקרוא בשם: יעמוד פלוני בן פלוני, וקראו בשמה של אישה בעזרת הנשים, והיא נמצאת בעזרת הנשים ואמרו: "תעמוד גברת פלונית לקריאת התורה" לא יגידו לה עכשיו: "תרדי, את אישה". לא, זה פוגע בה. למה צריך להעליב אותה? יכולה לעלות. אפילו עכשיו בזמננו יכולה לעלות. אין בזה שום דבר. לכן זה מותר.

שיחה עם הרב עובדיה יוסף, הקלטה באתר אוניברסיטת בן גוריון [/http://www.ise.bgu.ac.il/faculty/kalech/judaism/ovadia_yosef.mp3](http://www.ise.bgu.ac.il/faculty/kalech/judaism/ovadia_yosef.mp3)

נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים.
תלמוד בבלי, מסכת ברכות, דף מ"ג, עמוד ב

מלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים

תלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא, דף נ"ח, עמוד ב

והמלבין פני חברו ... אין לו חלק לעולם הבא

משנה, מסכת אבות פרק ג, משנה ד

האם מותר לאישה לעלות לתורה ולקרוא בתורה?

- האם, על פי הרב עובדיה, אישה חייבת בקריאת התורה?
- האם לכתחילה אפשר שאישה תעלה לתורה או תקרא בתורה, על פי הרב עובדיה?
- כיצד מנמק הרב עובדיה את דבריו?
- האם, לדעתו של הרב עובדיה, "כבוד הציבור" האמור בתוספתא תקף גם בימינו? מדוע?

הרב עובדיה יוסף עומד ליד אביו ושני אחיו (1925)

הרב עובדיה יוסף

הרב עובדיה יוסף נולד ליעקב וגורג'יה בבגדד שבעיראק בשנת 1920. כשהיה בן ארבע שנים עלתה משפחתו ארצה והתפרנסה בדוחק מהמכולת של אביו. מספרים שכשהיה נער צעיר לימים ולמד בישיבת פורת יוסף, ביקש אביו שיעזור לו בחנות. מששמע זאת ראש הישיבה, ניגש אל אביו של הנער עובדיה ואמר לו: את בנך תשאיר ללמוד בישיבה, ואם תצטרך עזרה, אני אהיה בעורך. שנים אחדות לאחר שהוסמך לרבנות, ירד למצרים לשמש עוזרו של רבה הראשי. כשחזר ארצה שימש דיין בפתח תקווה ובירושלים, היה רבה הראשי של תל אביב, ובסופו של דבר רבה הראשי של מדינת ישראל. במהלך שנים אלו פסק הרב עובדיה יוסף פסיקות חשובות ביותר: הוא פסק באופן מוחלט שיהודי ביתא ישראל (העדה האתייופית) יהודים, פסק שהוביל את ממשלת ישראל להחליט להעלות את יהודי העדה האתייופית ארצה; בעקבות תוצאותיה הקשות של מלחמת יום הכיפורים, הוא פסק למאות נשים שהיו עגונות (כלומר, שלא נודע מה עלה בגורל בעליהן הלוחמים) שהן יכולות להינשא בשנית, ועוד. לאחר שסיים את כהונתו כרב ראשי, הקים את מפלגת ש"ס במטרה להחזיר עטרה ליושנה – לאגד את כל בני קהילות ספרד סביב פסיקה אחידה, סביב מרן השולחן ערוך. בפועל, במידה רבה הצליח הרב עובדיה לעשות את אשר שאף הן מבחינה פוליטית הן מבחינה ציבורית, ודמותו הייתה דמות מופת לרבנות אלפי ישראל (לראיה, להלוויה שלו באו קרוב למיליון איש והיא הייתה הלוויה הגדולה בתולדות מדינת ישראל).

האם מותר לאישה לעלות לתורה ולקרוא בתורה? סיכום ביניים לתקופת האחרונים

1

הרב עזריה יוסף

הרב אליעזר וולדנברג

הרב יעקב עמדין

הרמ"א

יש מקרים שמותר לכתחילה לנשים לקרוא בתורה

אסור לנשים לקרוא בתורה בכל מצב שהוא

האם מותר לאישה לעלות לתורה ולקרוא בתורה? והאם אולקרא בתורה?

2

הזכירו מקור אחד שתומך במעשה שבתצלומים שלפניכם, ומקור אחד שמתנגד לו.

פרק

מהו כבוד הציבור?

האם הציבור יכול למחול

על כבודו?

1. מהו כבוד ציבור?

הכל עולין למנין שבעה ואפילו קטן ואפילו אשה, אבל אמרו חכמים לא תקרא אשה בצבור מפני כבוד הצבור (מגילה כ"ג) ופירוש כבוד הצבור הוא שלא יאמרו שאין בין האנשים מי שידוע לקרא בתורה אבל לא אמרו משום פריצות. (שו"ת פסקי עוזיאל, "בשאלות הזמן", סימן מ"ד)

- על פי- הרב עוזיאל, מה פירוש "כבוד ציבור"?
- איזה טעם אינו נכלל, לדעתו של הרב עוזיאל, בקביעת חכמים שאישה לא תקרא בתורה?
- מדוע, לדעתכם, חשוב לרב עוזיאל להדגיש מהו הטעם שבו נימקו חכמים את עמדתם?
- נניח שאנו מקבלים את פירושו של הרב עוזיאל למושג זה, האם, בעיניכם, "כבוד הציבור" תקף בימינו בנוגע למניעת אישה מלקרוא בתורה? מדוע?

הרב בן ציון חי עוזיאל

הרב הספרדי הראשי הראשון במדינת ישראל. בפסקי ההלכה שלו התמודד עם אתגרים רבים הנוגעים לתקופתנו: מודרנה, חילון, מעמד האישה וכדומה. לא אחת היו תשובותיו בניגוד לעמדה המקובלת. כך, למשל, בנוגע לשאלת בחירת הנשים, סוגיה שעלתה לדיון בשנת 1921 בבחירות הראשונות לוועד הארץ ישראלי. בעוד כל הרבנים, ובהם גם הרב קוק, טענו שאין מקום לנשים לבחור וודאי שלא להיבחר, כתב הרב עוזיאל תשובה המבארת מדוע הדבר מותר.

ספרות השו"ת

ספרות השו"ת (שאלות ותשובות) היא כינוי לאחד הענפים החשובים בהתפתחותה של ההלכה. ספרי השו"ת מורכבים מאוסף שאלות הלכתיות שהפנו תלמידי חכמים או אנשי העם אל פוסקי ההלכה בניסיון לתת מענה לבעיה הלכתית שהתעוררה בחייהם האישיים או הקהילתיים. ספרי ההלכה הוותק ולידתם בבית המדרש, וממילא הם על פי רוב משקפים עמדה אידאלית, ואילו ספרות השו"ת משקפת את המפגש של עולם ההלכה עם מציאות החיים המורכבת, ומכאן חשיבותם הגדולה.

מהו כבוד ציבור? האם הציבור יכול למחול על כבודו?

2

"מפני כבוד הצבור" – מכל מקום לפי מה שכתבו הב"ח והט"ז שם (ממה שכתבו הבית חדש וטורי זהב – שני פוסקי הלכה חשובים), שהיינו טעמא שלא מהני מחילתן (שזה הטעם, הסיבה, שבגללו אין הציבור יכול למחול על כבודו) דאין זה משום כבוד הצבור גרידא (שלא מדובר כאן על כבוד הציבור בלבד) אלא נוגע לכבוד המקום יתברך (אלא נוגע לכבודו של אלוהים) שעושים הצבור שלוחים כאלה בינם לבין המקום יתברך (שהציבור ממנה שליחים שכאלה, שיעמדו בינו לבין אלוהים)...

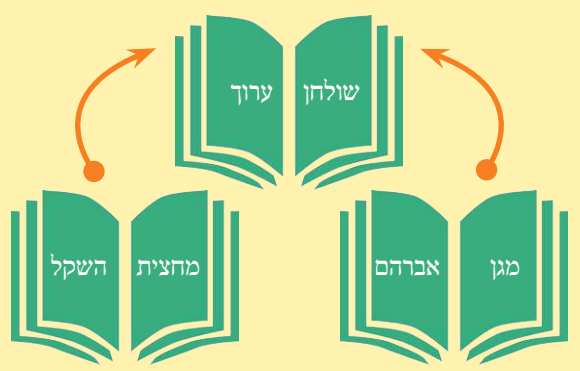
(פירוש "מחצית השקל" על "מגן אברהם" לשולחן ערוך, אורח חיים, סימן נ"ג, סעיף ו)

- על פי הרב שמואל קעלין, מה פירוש "כבוד ציבור"?
- על פי פירוש זה, מדוע הציבור אינו יכול למחול על כבודו?
- נניח שאנו מקבלים את פירושו של ר' שמואל קעלין למושג זה, האם, בעיניכם, "כבוד הציבור" תקף בימינו בנוגע למניעת אישה מלקרוא בתורה? מדוע?

השולחן ערוך ונושאי כליו

במאה ה-16 חיבר רבי יוסף קארו את ה'בית יוסף', חיבור הלכתי רחב היקף על ספר ההלכה של רבנו יעקב בן אשר, 'ארבעה טורים', ומאוחר יותר הפך את פירושו לספר הלכתי העומד בפני עצמו ונקרא "השולחן ערוך" שלימים הפך להיות אחד מעמודי התווך של הספרות ההלכתית. על ה'שולחן ערוך' חיברו האחרונים פירושים מפירושים שונים. אחד מגדולי האחרונים שכבר הוזכר בפרק א, רבי אברהם אבלי הלוי גומבינר, חיבר את ה'מגן אברהם' על ה'שולחן ערוך'. על ה'מגן אברהם' חיבר ר' שמואל קעלין את ספר הביאור והפירוש 'מחצית השקל'.

2. האם הציבור יכול למחול על כבודו במקרה זה?

1

ולפי עניות דעתי נראה, דאף להרמב"ם והרשב"א לא מהני מחילת הציבור (שגם לדעת הרמב"ם והרשב"א, לא תועיל במקרה זה מחילת הציבור) שאין פירוש מפני כבוד הציבור, שהוא כנגד כבודם לפני בני אדם שתועיל בו מחילת הציבור, אלא פירושו שאין זה כבוד הציבור שישלחו לפניו יתעלה (לפני אלוהים) מי שאין לו הדרת פנים להליץ (להליץ יושר) על הציבור, שאף לפני מלך בשר ודם אין שולחין להליץ על הציבור אפילו אם הוא חכם גדול, אלא אם כן שהוא בעל צורה ויש לו הדרת פנים שנתמלא זקנו (התיאור והכינוי ההלכתי לאדם בוגר), כל שכן לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא [...] ותו (וגם, ושנית) דאם כן כל הני תקנות שתקנו חכמים מפני כבוד ציבור [...] אם אתה אומר דרשאין למחול – אם כן לא העילו בתקנתם כולם (שאם כן, כל התקנות שתיקנו חכמים מפני כבוד ציבור, אם נאמר שראשי הציבור למחול, הרי שחכמים לא הועילו בתקנתם שום דבר, שכן הציבור יכול להחליט לבטל אותן) אלא ודאי אין בידם למחול לעקור תקנת חכמים.

(”בית חדש” על ”ארבעה תורים”, אורח חיים, סימן נ”ג, סעיף ב)

- באיזה פירוש מהפירושים שהוצגו למושג 'כבוד ציבור' מחזיק הב"ח (בית חדש)?
- האם הב"ח סבור שהציבור יכול למחול על כבודו או שאינו יכול?
- מהם שני הנימוקים שמביא הב"ח לעמדתו?
- האם אתם מסכימים עם עמדתו? מדוע?
- האם, בעיניכם, נימוקים אלו רלוונטיים גם לסוגיה שבה אנו עוסקים, קריאת נשים בתורה?

ואיזהו [שליח ציבור] הגון?
זה שהוא ריקן מעבירות, ופרקו נאה, ושפל ברך, ומרוצה לעם,
ויש לו נעימה וקולו ערב, ורגיל לקרות תורה ונביאים וכתובים.
ואם אין מוצאים מי שיש בו כל המדות האלו, יבחרו הטוב שבציבור
בחכמה ובמעשים טובים.
ואין ממונן אלא מי שנתמלא זקנו.
טור, אורח חיים, סימן נ"ג, א-ב

מהו כבוד ציבור? האם הציבור יכול למחול על כבודו?

ארבעה תורים

בעקבות הרמב"ם כתב רבנו יעקב בן אשר את ספר ההלכה שלו, 'ארבעה תורים', על פי נושאים ולא על פי סדר הדפים של התלמוד. אלא שבניגוד לרמב"ם, הוא כלל בספר אך ורק את הנושאים שהיו רלוונטיים לאדם שומר מצוות בתקופתו (ולא כלל ענייני קרבנות, למשל).
הספר נקרא 'ארבעה תורים' כיוון שרבנו יעקב בן אשר חילק את הדינים ההלכתיים לארבעה נושאים מרכזיים:

- אורח חיים – עוסק בהלכות הקשורות לסדר יומו של האדם, החל בתפילה, הנחת תפילין וכדומה, וכלה בשבתות, חגים, ימי תענית ועוד.
- יורה דעה – עוסק בהלכות הקשורות בכשרות, ובכלל זה טרפה, בשר וחלב, הלכות שחיטה וכדומה.
- אבן העזר – עוסק בהלכות הקשורות בנישואין וגירושין, ובכלל זה ביחסים שבין נשים וגברים.
- חושן משפט – עוסק בהלכות הקשורות לדינים משפטיים, ובעיקר בדיני ממונות ונזיקין.

בית חדש

על ספר ההלכה 'ארבעה תורים' חיבר רבי יואל סירקיש, מהאחרונים, את ספרו 'בית חדש' ובו הוא מבאר ומרחיב את הנאמר ב'טור'.

תקופת התנ"ך

ימי בית שני

חז"ל

ראשונים

אחרונים

העת החדשה

2. האם הציבור יכול למחול על כבודו במקרה זה?

2 אין ממנין אלא מי שנתמלא מפני כבוד הציבור. אבל באקראי, משהביא שתי שערות (התיאור והכינוי ההלכתי למי שהגיע לגיל מצוות) יוכל לירד לפני התיבה, ובלבד שלא יתמנה מפני הציבור או מפני ש"ץ הממנה אותו להקל מעליו להתפלל בעדו לעתים ידועים. (שולחן ערוך לרבי יוסף קרווא, אורח חיים, סימן נ"ג, סעיף ו) למידע על השולחן ערוך ראו עמ' 39

- מה הסוגיה שבה עוסק השולחן ערוך?
- על פי דבריו, האם הציבור יכול למנות לשליח ציבור נער צעיר שהגיע לגיל מצוות אך לא נתמלא זקנו?
- מה הנימוק לדבר, על פי השולחן ערוך?
- על פי השולחן ערוך, באילו מקרים יוכל נער שלא נתמלא זקנו לעבור לפני התיבה?
- מה אפשר ללמוד מדבריו של השולחן ערוך על הסוגיה שאנו עוסקים בה בנוגע לאמירה של חכמים: "אישה לא תקרא בתורה מפני כבוד ציבור"?

רבי יוסף קארו

חי במאה ה-16 וחיבר את ה'בית יוסף', חיבור הלכתי רחב היקף על ספר ההלכה של רבנו יעקב בן אשר, 'ארבעה טורים', ואת ה'שולחן ערוך' המהווה את אחד המקורות החשובים ביותר בספרות ההלכה.

מהו כבוד ציבור? האם הציבור יכול למחול על כבודו?

3

אולי באמת, אם כן, מושג זה אינו תקף בציבור של ימינו, אלא אם כן נראה אותו כאיסור מוחלט – מה שלא נמצא אצל אף אחד מהראשונים. שהרי, אילו היה הדבר כן, לא יתכן למצוא פסיקות כגון אלה של המהר"ם מרוטנברג והר"ן, או כמו דבריו של רבי דוד פדרו. על כן נראה ברור שכבוד הבריות – כבודו של היחיד, עליו לגבור על כבוד הציבור, ובפרט כאשר אין באמת עניין של כבוד הציבור במובן שעשוי היה להיות בעת העתיקה ובימי הביניים. (הרב פרופסור דניאל שפרבר, "דרכה של הלכה – קריאת נשים בתורה: פרקים במדיניות הפסיקה", עמ' 39)

- באיזה פירוש מהפירושים שהוצגו למושג 'כבוד ציבור' מחזיק הרב דניאל שפרבר?
- האם הוא סבור שבמקרה שאנו עוסקים בו יכול הציבור למחול על כבודו? הסבירו את עמדתו.
- האם אתם מסכימים עם עמדתו? מדוע?

הרב פרופסור דניאל שפרבר

עסק במשך שנים רבות במחקר הקשור בשלושה נושאים מרכזיים: תולדות המנהגים היהודיים, תולדות ההלכה, וחיי היום-יום בתקופת התלמוד. על פועלו זה הוענק לו פרס ישראל במדעי היהדות בשנת 1992. אחד מספריו, 'דרכה של הלכה – קריאת נשים בתורה: פרקים במדיניות הפסיקה' עוסק ישירות בשאלה שבה אנו עוסקים. הרב שפרבר עוסק הן במקורות הן בשאלות העקרוניות כיצד פוסקים הלכה, ומה מקומם של שיקולים כאלה ואחרים בתוך פסיקת ההלכה. עמדת הרב שפרבר בנושא זה פורצת דרך, כיוון שהוא אחד מהרבנים האורתודוקסים היחידים המחזיקים בעמדה שנשים יכולות לקרוא בתורה ומשמיעים את עמדתם בריש גלי.

סיכום פרק ג

לפניכם הלכה מהתלמוד שגם נפסקה להלכה (במשנה תורה לרמב"ם) הקשורה בכבוד ציבור.

- קראו אותה, והסבירו במילים שלכם את המקרה המתואר במקורות אלו.
- כתבו מה משמעותו של המושג 'כבוד ציבור' על פי מקורות אלו.
- לאור מקור זה ולאור יתר המקורות שראיתם בפרק זה, האם, לדעתכם, 'כבוד ציבור' הוא טעם חד-משמעי של הלכה זו או אחרת, ועל כן אי אפשר לשנות הלכה שזהו טעמה, או שמא זהו טעם שאינו חד-משמעי, ובמקרים מסוימים אפשר לשנות את ההלכה בהתאם למציאות? הוכיחו מהמקורות שנלמדו.
- האם, לדעתכם, במקרה של קריאת נשים בתורה טיעון זה הוא נימוק שאי אפשר לשנותו או נימוק שאפשר לבטלו? הסבירו מדוע.

1

אמר רב הונא בריה דרב יהושע אמר רב ששת: לפי שאין גוללין ספר תורה בציבור, מפני כבוד ציבור. (מסכת יומא, דף ע, עמוד א)

2

אין קוראין בחומשין בבתי כנסיות משום כבוד הציבור. ואין גוללין ספר תורה בציבור, שלא יטריח עליהן להיותן עומדין עד שיגלול. לפיכך אם צרכו לקרות שני עניינין – מוציאין שתי תורות. (משנה תורה לרמב"ם, הלכות תפילה וברכת כהנים, פרק י"ב, הלכה כ"ג)

פרק ג

שיקולים מטא-הלכתיים בפסיקת ההלכה

1. כבוד הבריות

ויצו משה אותם לאמר מקץ שיבע שנים במעד שנת השמיטה בנוג הסכות. כבוד כל ישראל לראות את פני ה' אלהיה במקום אשר יבזור תקרא את התורה הזאת וגד כל ישראל באזניהם. הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרף אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת. ובניהם אשר לא ידעו ישמעו וילמדו ליראה את ה' אלהיכם כל הימים אשר אתם זויים על הארמה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה.

שיקולים מטא-הלכתיים

שיקולים מטא-הלכתיים הם שיקולים המבטאים עמדות עקרוניות של פוסקי ההלכה בנוגע ליחסים שבין אדם לחברו, בין אדם לבני משפחתו, ובין אדם לעצמו ולאולוהו. על כן פוסקי ההלכה נותנים לשיקולים אלו מקום בפסיקתם, גם אם הם אינם קשורים ישירות לסוגיה הנידונה. בכוחם של השיקולים המטא-הלכתיים להטות את פסיקת ההלכה ולהביא להקלות במקרים מסוימים, אך גם להחמרות במקרים אחרים. הבחירה של פוסקי ההלכה – איזה עיקרון מטא-הלכתי לצרף לדיון ההלכתי שלהם – משקפת את הבדלי הגישות שבין הפוסקים ומשפיעה רבות על פסיקתם.

1

הרואה כלאים של תורה על חבירו, אפילו היה מהלך בשוק קופץ לו וקורעו עליו מיד, ואפילו היה רבו שלמדו חכמה, שאין כבוד הבריות דוחה איסור של לא תעשה המפורש בתורה. [...] אבל דבר שאיסורו מדבריהם, הרי הוא נדחה מפני כבוד הבריות בכל מקום.

(משנה תורה לרמב"ם, ספר זרעים, הלכות כלאים, פרק י, הלכה כ"ט)

למידע על הרמב"ם ראו עמ' 10

- מהו השיקול המטא-הלכתי העולה מקטע זה?
- הרמב"ם פוסק להלכה את מסקנת הדיון התלמודי, ומחלק בין מקרים שבהם "גדול כבוד הבריות שדוחה (אפילו) לא תעשה שבתורה", לבין מקרים שבהם אין בכוחו לעשות זאת.
- הסבירו במילים שלכם את החלוקה העקרונית שעושה הרמב"ם.
- לאור חלוקה זו, האם יש מקום להשתמש בטיעון "גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה" בסוגיה שלפנינו? הסבירו.

שיקולים מטא-הלכתיים בפסיקת ההלכה

2

נראים לי, בעניין זה, דבריו של ר' נפתלי אמסטרדם, מחכמי הדור שלפנינו, שכך כתב (שורת פרי יצחק (פלא זר) ח"א, סימן נ"ג, ד"ה טוב, והשווה תשובתו של ר"י בלאזר שם סימן נ"ד): כבוד הבריות לא נאמר, אלא על דבר שהוא גנאי לכל המין האנושי, יהיה מאיזה מין שיהיה, כמו מת מצוה, או לילך ערום, שרוב בני אדם מתביישים מזה, אבל בדבר שהביזיון מתייחס רק לאדם הזה לפי תכונתו, כמו לישא שק או קופה או לילך להעיד לפני בית דין קטן, וכיוצא באלו, בזה לא שייך כלל לפטור עצמו מטעם כבוד הבריות [...]. כי מה שכבוד הבריות דוחה שב ואל תעשה [...] היינו שחסה התורה על בזיון כללי של הבריות. פירושם של דברים: "כבוד הבריות" הוא מושג שנאמר רק ביחס לדבר שהוא גנאי לכל אדם באשר הוא אדם, כמו ללכת ערום, ולא ביחס לדבר שרק אדם מסוים או בני אדם מסוימים רואים אותו כגנאי עבורם. אם נקיים דברים אלה בעניינו, הרי שאליבא דכולי עלמא (לדעת כולם) מניעת עלייה לתורה מנשים אינה מהווה פגיעה בכבודן של כלל הנשים. מדובר בקבוצה מאוד מסוימת של נשים הטוענות כי נגרם להן צער כתוצאה מכך שנמנעת מהן האפשרות לעלות לתורה כמו גברים. אם מדובר בדבר שאינו נחשב כפגיעה בכלל הנשים, הרי שאין להחיל את העיקרון של "גדול כבוד הבריות", שהרי לא כל ציבור הנשים נפגע מכך. לפיכך, גם אם מכוחו של עיקרון זה ניתן לדחות כל איסור מדרבנן, אין לכך כל שייכות לעניינו, כאשר אין מדובר כאן בסוג כזה של פגיעה המצדיק את החלתו של העיקרון הנ"ל.

(פרופסור אליאב שוחטמן, "עליית נשים לתורה", בתוך קובץ הרמב"ם, בעריכת הרב יוסף אליהו מובשוביץ, ירושלים תשס"ה, עמ' שי"א)

- כיצד מתייחס פרופסור אליאב שוחטמן למושג 'כבוד הבריות' בסוגיה שלפנינו?
- האם הוא סבור שיש להשתמש בכלל זה בסוגיה הזאת? מדוע?
- האם אתם מסכימים עם עמדתו? מדוע?

תקופת התנ"ך

ימי בית שני

חז"ל

ראשונים

אחרונים

העת החדשה

1. כבוד הבריות

ויצו משה אותם לאמר מקץ שיבע שנים במעמד שנת השמיטה בנוג הסכות. כבוד כל ישראל לראות את פני ה' אלהיה במקום אשר יבזור תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם. הקהל את העם האנשים והנשים והטף ונרף אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת. ובניהם אשר לא ידעו ישמעו וילמדו ליראה את ה' אלהיכם כל הימים אשר אתם זויים על הארמה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה.

3

דבר שהוא ביזיון אצל אדם בעל מעלה מסוימת, ואינו ביזיון אצל מי שאין לו את אותה המעלה, כתבו אחרונים שהכול לפי דעת בני אדם, לפי העניין ולכן זה שהוא ביזיון אצלו, המצווה נדחית מפני כבודו, וזה שאינו ביזיון אצלו, אין המצווה נדחית אצלו ... (אנציקלופדיה תלמודית, עמ' תצ"ה)

- האם הקטע מהאנציקלופדיה התלמודית מחזק את דבריו של פרופסור אליאב או דוחה אותם?
- לאור קטע זה, האם אפשר להשתמש בעיקרון מטא-הלכתי 'גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה' במקרה של עליית נשים?

4

בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות (את ידיהן על קרבנות).
 < רבי יוסי ורבי שמעון אומרים: בנות ישראל סומכות – רשות.
 < אמר רבי יוסי: סח לי אבא אלעזר: פעם אחת היה לנו עגל של זבחי שלמים, והביאנוהו לעזרת נשים, וסמכו עליו נשים. לא מפני שסמיכה בנשים – אלא כדי לעשות נחת רוח לנשים. (תלמוד בבלי, מסכת חגיגה, דף ט"ז, עמוד ב)

- על פי עמדתו של אבא אלעזר, האם לנשים מותר מצד הדין לסמוך על הקרבן?
- על פי דבריו, מדוע אפשרו לנשים לעשות זאת?
- מהו העיקרון מטא-הלכתי העולה מקטע זה?
- מה בינו לבין 'כבוד הבריות'?
- האם הוא רלוונטי לסוגיה שלנו? מדוע?

שיקור ליל מטא-הלכתיים בפסיקת ההלכה

5

בדבר המנהג שהנשים תופרות יריעות ספרי תורה בסיום כתיבת התורה. הנה בעצם הפסול, של כל תיקון עשייתם ע"י מי שפסול לכתוב, לא הוער (לא ברור) מקור הדברים [...]. מ"מ יש לומר שאינו כי אם מדרבנן.

ולפי זה כיון שעיקר פסול של נשים בכתיבת ספר תורה ספיקא הוי (ספק הוא), אם כן יש לומר דהוי ספק דרבנן [...]. ומכל מקום כיון שאפילו סמיכה, דמחזי כמאן דעביד (שנראה כמו מי שעושה) עבודה בקדשים, התירו כדי לעשות נחת רוח לנשים (חגיגה ט"ז ע"ב), יש לומר כיון שהן רוצות במצווה זו אם נמנענה מהן הוי נגד "כבוד הבריות" [...]. (לכן) אין למנען.

(שו"ת "דעת כהן" לרב אברהם יצחק הכהן קוק, יורה דעה, סימן קס"ט) למידע על הרב קוק ראו עמ' 50

כתיבת האותיות האחרונות בספר התורה

- הסבירו במילים שלכם את המקרה שעמד לפני הרב קוק.
- באיזה עיקרון מטא-הלכתי עושה הרב קוק שימוש בדבריו אלו?
- אילו עקרונות מטא-הלכתיים שהופיעו במקורות הקודמים מופיעים בדבריו של הרב קוק?
- לאור דבריו, האם יש קשר בין שני המושגים הללו?
- האם, לאור דבריו, נכון להתיר לנשים לקרוא בתורה? מאיזה עיקרון?

תקופת התנ"ך

ימי בית שני

חז"ל

ראשונים

אחרונים

העת החדשה

2. שימור מסורת אבות

אין שום מקום להקל במנהגי אבות הקדושים, ובפרט בעניינים המסורים לרבים ושהם מיוסדים על יסוד קדושת ישראל [...] ויזהרו במנהגי אבותינו הקדושים ובכל חומר האיסורים בענייני קדושת בתי כנסיות ובתי מדרשות, ויבנו את בתי הכנסיות בדרך הבניין שהיו בונים אבותינו נוחי נפש ז"ל מדור דורים.
(הרב אברהם יצחק הכהן קוק, שו"ת אורח משפט, אורח חיים, סימן לה')

אורח משפט

הרב אברהם יצחק הכהן קוק

מגדולי ההוגים היהודים בסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20. שימש רבה הראשון של ארץ ישראל בימי ראשית הציונות. מלבד היותו תלמיד חכם ופוסק הלכה, נודע בעיקר כהוגה דעות עצמאי המשלב בדבריו את אוצר המחשבה היהודי מהרמב"ם ועד

לכתבי החסידות, ובתווך הקבלה. תפיסתו של הרב קוק את המציאות היא מיסטית; הוא רואה במציאות עצמה, על עולם הטבע שבה ועל התופעות השונות בעולם הרוח של האדם, הופעה של האלוהות ההולכת ומתבררת, ההולכת וצועדת אל עבר עולם הרמוני יותר. אחד הביטויים של תורתו של הרב קוק, ואולי המפורסם שבהם, הוא היחס החיובי לתנועה הציונית ולמפעלים של החלוצים: מבחינה דתית הם היו פורקי עול, אך הרב קוק ראה במעשיהם חלק מהופעת האלוהות שבאה לתקן את האידאה ששמה 'כנסת ישראל', ואשר הצטמצמה בימי הגלות לד' אמות של הלכה ואיבדה חלקים מרכזיים ממהותה: בריאות הגוף וחשיבותו, הכוח והגבורה, המימוש הלאומי וכדומה.

- מהו העיקרון המטא-הלכתי שעומד ביסוד דבריו של הרב קוק?
- מה בין עיקרון זה לכין 'כבוד הבריות' ולעשות נחת רוח לנשים' שבעקבותיהם פסק הרב קוק להתיר לנשים לתפור את ספר התורה (בניגוד להלכה המקובלת)?
- מה דעתכם על עיקרון מטא-הלכתי זה? מדוע?
- האם יש לעשות שימוש בעיקרון מטא-הלכתי זה בסוגיה שלפנינו? נמקו.

שיקור לים מטא-הלכתיים בפסיקת ההלכה

3. התנגדות לתנועות אחרות בתוך היהדות

למעשה, כיום שישנם רפורמים הרוצים לשנות ולקלקל, להשוות נשים לגברים, יש להימנע מלהעלות נשים כדי להתרחק מהם וממעשיהם הרעים והמקולקלים, ולא שמענו לא ראינו מעולם שאישה עולה לתורה, אף על פי שמן הדין יכולה.
(הרב עובדיה יוסף, שיעורי שנה ראשונה, שיעור י"ט, ירושלים תשנ"ח, עמ' קנ"א)

מידע על הרב עובדיה יוסף ראו בעמ' 33

- מהו העיקרון המטא-הלכתי שעומד ביסוד דבריו של הרב עובדיה יוסף?
- מה דעתכם על עיקרון מטא-הלכתי זה? מדוע?
- האם בעיניכם יש לעשות שימוש בעיקרון מטא-הלכתי זה בסוגיה שלפנינו או בכלל? נמקו.

רפורמים

אורתודוקסים

קונסרבטיבים

הזרמים ביהדות בזמננו

החברה היהודית מורכבת מכמה זרמים: חילונים, מסורתיים, אורתודוקסיים, רפורמיים וקונסרבטיביים, ובתוך הקבוצות הללו יש הגדרות ספציפיות נוספות, כדוגמת האורתודוקסיה המודרנית. בחברה היהודית בישראל הזרמים הרפורמיים והקונסרבטיביים קטנים, אך בארצות הברית זרמים אלו מהווים את מרבית היהודים: כ-35% מיהודי ארצות הברית מגדירים עצמם רפורמיים, 18% מגדירים עצמם קונסרבטיביים, ואילו 10% בלבד מגדירים עצמם אורתודוקסיים. אחוז קטן נוסף מגדירים את עצמם שייכים לזרמים קטנים אחרים, ועוד כ-30% אינם מגדירים את עצמם שייכים לקהילה זו או אחרת.

זיכונים

מסורתיים

תקופת התנ"ך

ימי בית שני

חז"ל

ראשונים

אחרונים

העת החדשה

4. עשיית הדברים לשם שמים בלבד, ולא מתוך מניעים אחרים (כמו פמיניזם)

יש רשות לכל אישה לקיים את המצוות שלא חייבתן תורה ויש להן מצווה ושכר על קיום מצוות אלו, וגם לשיטת התוספות גם לברך על המצוות וכמנהגנו שמקיימות מצוות שופר ולולב וגם מברכות [...]

אבל פשוט שהוא רק בחשקה נפשה לקיים מצווה אף שלא נצטוותה. אלא מכיוון שאינו לכוונה זו, אלא מצד תרעומתה על השם יתברך ועל תורתו – המדובר בהתנועה החדשה של נשים השאננות והחשובות הנקרא "ווימענס ליבערעשין" (שחרור האישה) – אין זו מעשה מצוה כלל אלא אדרבא מעשה אסור.

(שו"ת "אגרות משה" לרב משה פיינשטיין, אורח חיים, חלק ד, סימן מ"ט, עמ' פ"א)

- מהו העיקרון המטא-הלכתי שעומד ביסוד דבריו של הרב משה פיינשטיין?
- מה דעתכם על עיקרון מטא-הלכתי זה? מדוע?
- האם יש לעשות שימוש בעיקרון מטא-הלכתי זה בסוגיה שלפנינו? נמקו.

הרב משה פיינשטיין

נולד בשנת 1895 ברוסיה, וכשנתיים לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה היגר לארצות הברית. שם עמד בראש ישיבת 'תפארת ישראל' בניו יורק, ולימים היה נשיא הרבנים בארצות הברית ובקנדה, ויושב ראש מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל (אורתודוקסים-חרדים).

הרב פיינשטיין נודע כפוסק בעל שם עולמי, ושאלות נשלחו אליו מכל רחבי העולם בבקשה להכריע בהן, בעיקר שאלות הקשורות במורכבות החיים המודרניים על ההתמודדות עם החידושים הטכנולוגיים ועם השינויים החברתיים (חילון, פמיניזם וכדומה). תשובותיו לשאלות אלו מוכנסות בספר השו"ת שלו המכונה 'אגרות משה'. מתשובותיו עולה דמות של פוסק המבקש להקל ולמצוא היתרים במקרים רבים, ומנגד דמות של פוסק שמרן הנשמר מכל חידוש שיש בו צל של מניעים הנובעים מהלכי רוח חברתיים כאלה ואחרים (כמו במקור שקראנו).

שיקור ליל מטא-הלכתיים בפסיקת ההלכה

5. עליית נשים לתורה בבית הכנסת אסורה מטעמי צניעות

משמעותו של כבוד הציבור כאן אינה כבוד אישי מקומי של קהל זה או אחר, אלא כבוד כל בתי הכנסת וכבודה של התפילה שייפגע קשות מתערובת נשים וגברים [...]

ואם הקריאה תיעשה בנעימה יש בכך גם איסור של קול באישה. כן נשים שאופנת לבושן וכיסויי שערן אינו תואם את האמור בתורה שאותה הן קורות.

נשים אלו לא תיעצרנה בעלייה לתורה. התופעה תידרדר גם לחלקים מהתפילה עצמה, ומכאן לרפורמה.

כל זה כלול בכבוד הציבור, והציבור אינו רשאי למחול על כבודו, שהוא גם כבוד התורה.

(הרב יעקב אריאל, "האישה בעידן המודרני לאור ההלכה", בתוך "טללי אורות", עמ' 133)

- מהו העיקרון המטא-הלכתי שעומד ביסוד דבריו של הרב יעקב אריאל?
- מה דעתכם על עיקרון מטא-הלכתי זה? מדוע?
- האם בעיניכם יש לעשות שימוש בעיקרון מטא-הלכתי זה בסוגיה שלפנינו או בכלל? נמקו.

סייג לתורה

המונח 'סייג לתורה' מתאר תקנות שקבעו חכמים שנועדו להרחיק את האדם מהעבירה. כלומר, כדי שאדם או קהילה לא יגיעו לכדי איסור, קובעים חכמים איסור אחר ובאמצעותו מרחיקים את האדם או הקהילה מלהגיע למצב שבו הם עלולים לעבור על הדבר האסור. חכמים קבעו גם לעיקרון זה סייג ואמרו "אין גוזרין גזירה לגזירה". כלומר, אסור להוסיף ולעשות סייג לסייג, שכן אם נעשה כן, אנו עלולים להגיע למצב אבסורדי שבו הכול אסור, שכן על כל דבר יאסור דבר אחר עד אין קץ.

תקופת התנ"ך

ימי בית שני

חז"ל

ראשונים

אחרונים

העת החדשה

6. רק גדולי עולם יכולים לפסוק בנושא שכזה

בידי מי נמצאים המפתחות להנעת תהליכי החידוש בהלכה? שאלה זו צריכה להיות נדונה באופן רציני דווקא בתקופתנו שבה הידע נגיש לכול וכל אחד יכול להיות "מרא דאתרא" של אינטרנט. שאלת האחריות לרציפות הפסיקה ולהיותה קשורה לכלל ישראל מחייבת מצד אחד את "יראת ההוראה" אך אל לה להוביל לשיתוקה. הגישה של ראשונים רבים הייתה שכל הפסיקה הבאה אחרי התקופה האמוראית היא יצירה פתוחה ונתונה למחלוקת [...]. כל פסק הלכה מסוּף התלמוד ואילך פתוח למחלוקת. אולם יש תנאים מגבילים הכרחיים. התנאי העיקרי הוא היות הפוסק "גמיר וסביר ויודע להכריע כדברי האחד בראיות ברורות ונכוחות" (הרא"ש).

יש כאן תביעה נוקשה ורצינית המבקשת מכל מורה הוראה לבדוק את עצמו עד כמה הוא ראוי להיכנס לשדה הקרב של מלחמתה של תורה. הביטוי "להכניס ראשי בין ההרים" אינו ביטוי טקטי של ענווה אלא תחושה פנימית של מורה הוראה החש שעוד לא הבשיל להיכנס למקומם של גדולי תורה שידיעותיהם ומעלתם גבהו ממנו. כל מי שאמון על קריאת פסקי הלכה, לאורך כל ההיסטוריה של ספרות ההלכה (ללא קשר למודרנה ולתגובות אליה), חש את עוצמת המתח בין הלגיטימיות שבמחלוקת לבין התחושה של "ננס" לעומת "ענק".

נבדוק את תולדות הרבנות במהלך מאות השנים האחרונות ונברר כמה מהרבנים העזו לכתוב ספרי שו"ת. אם נגיע לאחוז אחד מן הרבנים נהיה חשודים בהגזמה. רבנים הנדרשים להורות הוראות בקהילותיהם לא הופכים להיות "פוסקים". הם מורים על פי כל מה שהצטבר לפנייהם ועל פי מסורת רבותיהם. כדי להיות מחבר שו"ת צריכה להיות עמדה של "גמיר וסביר"; צריך הרב הפוסק להיות בעל עמדה משמעותית של אחריות וסמכות, ללא שום קשר לחברותו בתנועה חברתית זו או אחרת.

(הרב בני לאו, מתוך דבריו שפורסמו במוסף "שבת" של "מקור ראשון", ח בסיון תשע"א)

- מהו העיקרון המטא-הלכתי שעומד ביסוד דבריו של הרב בני לאו?
- מה דעתכם על עיקרון מטא-הלכתי זה? מדוע?
- האם בעיניכם יש לעשות שימוש בעיקרון מטא-הלכתי זה בסוגיה שלפנינו או בכלל? נמקו.

שיקור ליל מטא-הלכתיים בפסיקת ההלכה

- מהו העיקרון המטא-הלכתי שעומד ביסוד דבריו של הרב חיים הירשנזון?
- מה דעתכם על עיקרון מטא-הלכתי זה? מדוע?
- האם בעיניכם יש לעשות שימוש בעיקרון מטא-הלכתי זה בסוגיה שלפנינו או בכלל? נמקו.

7. השפעת התקופה וההשקפה המוסרית שלה על התורה וההלכה

כל כוח לאנשים על הנשים בימים הקדמונים היה מסיבת מצב העקינומי (הכלכלי) ומסיבת מצב מוסרי הבלתי מפותח... ודת עם מוסר יחד היא דת תורתנו הקדושה [...] ואין למדים להלכה מן המצבים הקדמונים, רק אם התורה רמזה ללמוד מהם וחז"ל למדו לנו ההלכה, אם מדרשה או מקבלה או מה שחידשו מדעתם בגזרותיהם ותקנותיהם, ולא ממנהג עקינומי קדמון, כמו לא למדנו שאנחנו מוכרחים לשבת באהלים מיוחדים כמו אהל שרה, אהל רחל, אהל לאה וכד' [...].

אי אפשר להעלות על דעתנו שישראל לפני שלושת אלפים שנה במצבם העקינומי והמוסרי יבחרו נשים.

(הרב חיים הירשנזון, מתוך: "מחויבות יהודית בעולם מודרני" – הרב חיים הירשנזון ויחסו אל המודרנה, עמ' 192)

הרב חיים הירשנזון

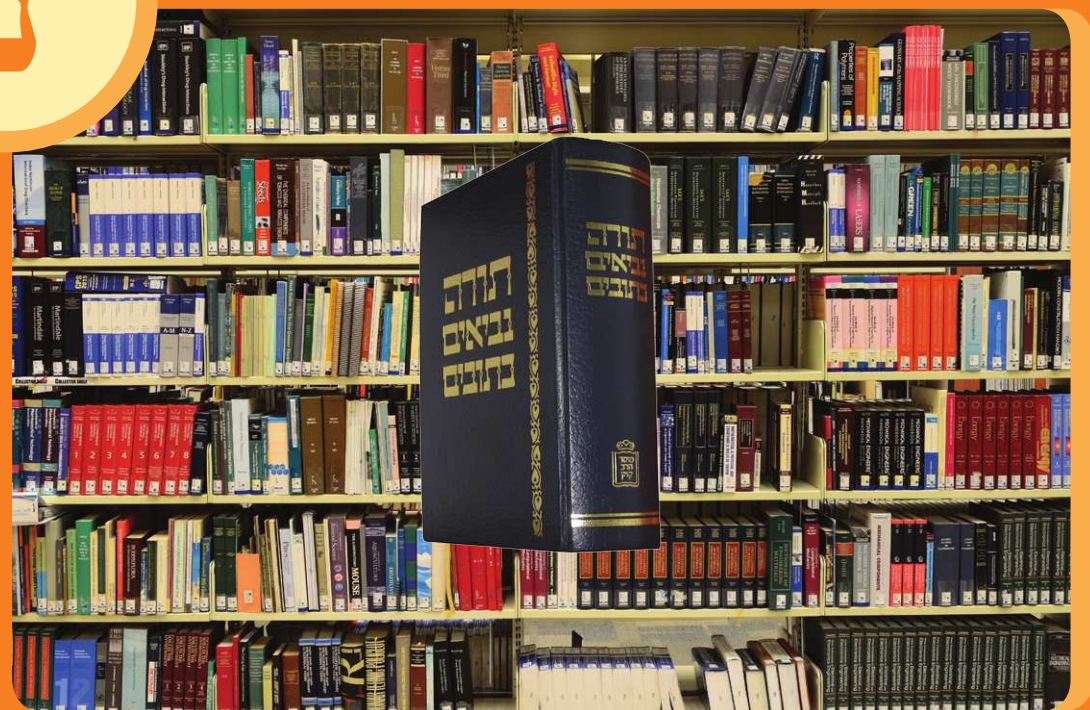
נולד בשנת 1857 להורים שעלו ארצה בשנת 1848 והתיישבו בצפת. הוריו ביטאו בחייהם תפיסת עולם ציונית, אף שהציונות במובנה המקובל עוד לא הפציעה בעולם. לימים נעשה לרב ולאחד מהוגי הדעות הראשונים של הציונות הדתית.

לעומת מרבית הרבנים שחיו בתקופתו (תקופה שקדמה גם לרב קוק), הוא ראה לנכון להתמודד עם התמודדות שחלו בעולם המודרני החל בחילון ובהשכלה, דרך התחייה הלאומית, וכלה במעמד האישה וכדומה. לשיטתו, התמודדות בעולם יכולות ואף צריכות להביא לשינויים בהלכה. למשל, סוגיית חילול השבת בפרהסייה: לטענתו, פסיקת התלמוד והפוסקים ולפיה יהודי שמחלל שבת בפרהסייה דינו כיהודי מומר (ועל כן, למשל, אסור לשתות מיינו) נועדה להבהיר לקהל שזמעייהם את חשיבותה של שמירת שבת כהלכתה, אך הלכה למעשה, במציאות החיים שלאחר החילון, אין לפסוק כך, ויש להודות שקיימות אפשרות לקיום לאום יהודי בלי שמירה על כל פרטי ההלכה. הרב הירשנזון נפטר בשנת 1935.

ויצו משה אותם לאמר מקץ שיבע שנים במעמד שנת השמיטה ביום הסכות. בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיה במקום אשר יבונן תקרא את התורה הזאת ויהי כל ישראל באזניהם. הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרף אשר בשעריך למוען וקמועו ולמוען ולמדו וראו את ה' אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת. ובניהם אשר לא ידעו ושמעו ולמדו ליראה את ה' אלהיכם כל הימים אשר אתם זויים על הארמה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה.

נספח

ציר הזמן של ארון הספרים היהודי

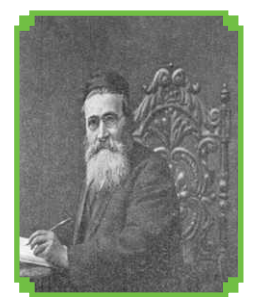
בפרק זה פגשנו את עמדותיהם של חכמי הלכה רבים:

הרב משה פיינשטיין

הרב אברהם יצחק הכהן קוק

הרב חיים הירשנזון

הרב בני לאו

הרב יעקב אריאל

הרב עובדיה יוסף

כל אחד מהם שיקף בדבריו עיקרון מטא-הלכתי אחר.

בחרו אחד מן החכמים הללו וכתבו לו מכתב, ובו תשקפו את דעתכם על דבריו:

- האם אתם תומכים בדעתו או מתנגדים לה?
- תוכלו להסביר מדוע השתכנעתם, או מדוע אתם חושבים שהעיקרון שהחכם הציע חשוב ביותר. לחלופין, תוכלו להקשות על דבריו, להסביר מדוע לדעתכם עיקרון זה אינו חשוב מספיק להוביל את הפסיקה במקרה זה (ואולי גם במקרים אחרים), או לשאול שאלות על הרעיונות שהעלה החכם.

ציר הזמן של ארון הספרים היהודי

השנים	התקופה	משך התקופה	היצירה
1300 לפנה"ס עד 260 לפנה"ס	המקרא זקנים, נביאים, אנשי הכנסת הגדולה	1000 שנה	<ul style="list-style-type: none"> • תורה • נביאים • כתובים
260 לפנה"ס עד 10 לספירה	ימי בית המקדש השני הזוגות (הסנהדרין)	250 שנה	<ul style="list-style-type: none"> • חיבורי הכיתות בימי בית המקדש השני • ספרים חיצוניים • פילון האלכסנדרוני • הלכות ומדרשים בעל פה (חלקם נכנסו למשנה)
220-10	התנאים	200 שנה	<ul style="list-style-type: none"> • מדרשי אגדה והלכה • המשנה, ברייתות • התוספתא
500-220	האמוראים	300 שנה	<ul style="list-style-type: none"> • התלמוד הירושלמי • התלמוד הבבלי
650-500	הסבוראים	150 שנה	<ul style="list-style-type: none"> • סיום עריכת התלמוד הבבלי

ציר הזמן של ארון הספרים היהודי

השנים	התקופה	משך התקופה	היצירה
1100-650	הגאונים	450 שנה	<ul style="list-style-type: none"> • שאלות ותשובות • סידור תפילה • מחשבה ואמונה: רב סעדיה גאון – אמונות ודעות
1600-1100	ראשונים ימי הביניים הרנסנס	500 שנה	<ul style="list-style-type: none"> • מפרשי התנ"ך: רש"י, אבן עזרא, רמב"ן ועוד • מפרשי התלמוד: רש"י, תוספות ועוד • ספרי הלכה: רמב"ם – היד החזקה • פיוט ושירה: רבי יהודה הלוי, אבן גבירול • מחשבה ופילוסופיה: רמב"ם – מורה נבוכים • קבלה: ספר הזוהר
1600 ואילך	אחרונים עת חדשה ציונות	500 שנה	<ul style="list-style-type: none"> • מפרשי התנ"ך: ש"ד לוצאטו, קאסוטו • מפרשי התלמוד: קצות החושן, אגלי טל • הלכה: שולחן ערוך, משנה ברורה • מחשבה ופילוסופיה: קבלה - האר"י הקדוש, פילוסופיה כללית - שפינוזה, רוזנצווייג • מחשבת ישראל: הבעל שם טוב - חסידות, הרב קוק • ספרות: ח"י ברנר, ברדיצ'בסקי, עגנון, שלום עליכם • שירה: לבנון, ח"נ ביאליק, רחל המשוררת, יונה וולך • ציונות: משה הס - רומי וירושלים, הרצל - אלטנוילנד, אחד העם - על פרשת דרכים • היסטוריה של עם ישראל: גרץ - דברי ימי ישראל, יוסף קלוזנר - בית המקדש השני

זכויות יוצרים

ויצו משה אותם לאמר מקץ שיבע שנים במעד שנת השמיטה ביום הסכות. כבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיה במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת וידבר כל ישראל האזניהם. הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרף אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת. ובניהם אשר לא ידעו ישמעו וילמדו ליראה את ה' אלהיכם כל הימים אשר אתם זויים על הארמה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה.

עשינו כמיטב יכולתנו לאתר את בעלי הזכויות של תמונות או מקורות ששולבו בספר. אנו מתנצלים על כל השמטה או טעות. אם יובאו אלינו ידיעותנו, נפעל לתקן זאת במהירות הבאות.

תמונת הכריכה (מופיעה שוב בעמ' 35): בת מצווה, מתוך האתר Yiddish Wikipedia, שם היוצר: געוואלד.

התמונה בעמ' 6: בית הכנסת אבוהב בצפת, מתוך האתר פיקיוויקי, שם היוצר: ד"ר אבישי טייכר

התמונה בעמ' 35 (מופיעה שוב בעמ' 51 ו-56): תמונת הרב עובדיה יוסף, מתוך האתר ויקיפדיה, שם היוצר: ALLONI

התמונה בעמ' 47: פרופסור אליאב שוחטמן, מתוך האתר ויקיפדיה, שם היוצר: פרס א.מ.ת.

התמונה בעמ' 49: כתיבת אותיות בספר תורה, מתוך האתר פיקיוויקי, שם היוצר: יגאל שרגיאן

התמונה בעמ' 53 (מופיעה שוב בעמ' 56): הרב יעקב אריאל מתוך האתר ויקיפדיה, שם היוצר: shuki

